Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

АДРЕС: Йошкар-Ола, Маркcовский урем, 45, „Ямде лий" редакций.

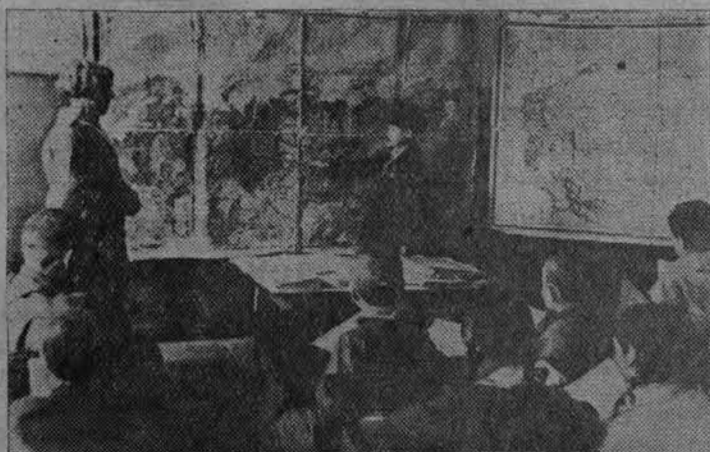

Йошкар-Ола, 5 номеран начальный школын 4-ше „А" классыштыже географий дене испытанийлан ямдылалтмаш.

Карт дене Крайнов Витя да учительница Л. В. Модина.

Фото С. Чуршуковын.

Проверочный испытаний нерген

Тиде кечылаште школлаште занятий пыта, проверочный испытаний тӱҥалеш.

Проверочный испытаний IV класс гыч тӱҥалын, НСШ ден средний школлаште чыла тунемше-шамычлан лиеш. I, II да III-шо класслаште тунемше-шамыч гына ик класс гыч вес классыш испытаний кучыде, ий мучко тунемме оценка почеш кусаралтыт. Основной предмет-шамыч дене теле гоч начар тунемше-шамыч („плохо" ден „очень плохо" идалыкаш оценкышт кумыт деч утла уло гын) испытанийым огыт кучо, ик классеш кок ийлан кодалтыт.

Основной проверочный испытаний деч вара кум кече коклаште дополнительный испытаний эртаралтеш. Ты годым начар тунемше-шамыч основной испытанийыш пурыдымо предмет-шамыч дене испытанийым кучаш тӱҥалыт. Тунемшын кум предмет дене але тылеч шагал „плохо" ден „очень плохо" оценкыже уло гын, тудо 20-шо гыч 25-ше август марте испытанийым шыжым кучаш тӱҥалыт. Шыже испытанийым начар кучышо-шамыч (кеч ик основной предмет дене лийже) ик классеш кок ийлан кодалтыт.

Русский йылме да литературный чтений дене тений пеш кугу вниманий ойыралтеш, вет великий русский йылмым шинчыде, грамотный лийде культурный да элнан полноценный пашаеҥже лияш ок лий. Ӱмаште русский школын IV классыштыже русский йылме дене ик письменный испытаний (диктант) гына эртаралтын. Тений тиде предмет дене испытаний устныят, письменныят лиеш. Русский VII класслаште русский йылме дене диктант олмеш изложений эртаралтеш—тыге тунемше-шамычын письменный речь развитийышт тергалтеш. Тылеч посна тунемше-шамычын выразительно лудын моштымышт тергалтеш. Тидлан учитель-шамыч испытаний деч ончычак художественный произведенийла гыч тунемше-шамыч шинчыдыме отрывок-шамычым ямдылат (нине отрывок-шамычым ончылгоч огыт ойло), теле гоч наизусть тунемме стихотворений кокла гыч могайым испытанийыште йодаш тӱҥалыт—тудым ончылгочак ойлат. Испытаний годым тунемше-шамыч прозаический произведений гыч отрывокым, адак стихотворенийым наизусть лудаш тӱҥалыт. Выразительно лудын моштымаш русский йылме дене оценка лукмо годым ушеш налалтеш.

Пионер ден тунемше-шамыч, испытанийым кечын ямдылалтын, спокойно да деловито вашлийза, тудым „хорошо" да „отлично" оценка дене кучыза.

МАССР Наркомпросын инструкторжо—
З. ЯКОВЛЕВА.

Тӱҥ правил-шамыч

Доктор А. Д. Островскийын статьяже гыч

Пашам ыштен кертше лияшлан, гигиенический правилым шукташ кӱлеш: ик жапыштак малаш возаш да кынелаш тӱҥалман, малыме годым форточко почмо лийже, эр зарядкым да обтиранийым ыштыман. Тиде омым колта да кече мучко бодрый лият.

Тыланда кызыте шуко жапым ӱстел да парт коклаште эртараш верештеш. Шып шинчыше еҥын мышцыже кугу пашам ыштымым те чыланат паледа мо? Те шке шарналтен кертыда: изиш гына пӱкеныште шинчалте, тунамак нереда да калык манмыла „нер дене чӱҥгаш" тӱҥалыда. Тиде вуйторык мален колтымо да мышц-шамычын пашам ыштымым чарнымышт дене лиеш. Капвик кучалтше, а вуй оҥышко ынже тайне манын, тупын да шӱйын мышцыштлан тудо жапыште пеш виян пашам ышташ логалеш. Мышц-шамыч ноят, мыланна шинчаш йӧсӧ лиеш да ме капыште корштымашым шижына, мемнан вниманийна

рассеиватлалтеш. Кажне шке мышцыжын пашажым шукылан куштылемден кертеш. Тидланже сайын шинчен моштыман: пӱгырнаш огыл, туп дене пӱкеныш эҥертен шинчаш. Шинчыме пӱкен изишак ӱстел декырак шындыме лийже. Ӱстембаке оҥ дене возын лудаш, возаш ок кӱл. Ӱстембаке шындыме лампым эре шола могырыш шындыза. Лампышке абажурым пыжыктыман, ужарге гын, утларак сай лиеш.

Кажне шагатым занимаатлымек, шинчам да чыла капым кандарыман—шогалаш да икмыняр гимнастический упражненийым ышташ. Вич минут гыч адак пашаш пижаш лиеш.

Киен заниматлаш ок лий: тыге заниматлыме дене омо шуэш, вуй коршташ тӱҥалеш, шинча пужла.

Испытанийлан ямдылалтшылан кажныжлан часат пелэ але кок час яндар южышто коштман. Тыге коштмо дене вӱрыштӧ кислород ешаралтеш. Южышто изиш куржталаш, спорт дене заниматлаш гын, сай лиеш.

Чапле тӱҥалтыш

Ронгинский средний школысо тунемше-шамычын шерге инициативыштым ме чыланат саламлена.

Ме тунемше-шамыч тиде обращенийым куанен вашлийна. Тиде кечылаште школа йыр тӱрлӧ фруктовый садым шындаш, клумбо-шамычым ыштылаш тӱҥалына. Тиддеч посна уремым, колхозный дворым да моло общественный верламат порядкыш кондаш пижына.

„Шкенан республикым пеледше садыш савырена!" тиде мут паша дене шукталтше манын, ме кеҥеж каникул годым садым ончаш дежурствым ыштена. Кеҥеж мучко садым поливатлаш, тудын йыр мландым пушкыдемдаш, шӱкым кӱраш тӱҥалына. Кызыт школа йыр нимогай сад уке, а школа йыр ужар сад лиеш гын, могай куанымаш!

Пионер ден тунемше-шамыч, айста шкенан школнам да колхознам ужарташ пижына!

Н. Громов.

Сотнурский район,
Сотнурский средний школа,
9-ше „А" класс.

Школа йыр садым шындаш тӱҥалына

Мемнан школа йыр ни сад, ни кустарник уке. Но але марте ик еҥынат школа йыр садым шындаш, школа кудвечыште клумбым ышташ ушешышт возын огыл, очыни. Садланак вет шыжым да шошым школа йыр лавыра, а кеҥежым пурак.

Ронгинский средний школысо тунемше-шамычын обращенийыштым лончылен налмек, ме тунемше-шамыч школа пеленсе участкеш фруктовый пушеҥге ден саска пушо вондер-шамычан садым ышташ, а школа кудвечыште клумбым ышташ келшышна. Кажне тунемше 8 деч шагал огыл пушеҥгым шындаш лийна. Тидлан ме урок деч вара погынен сад куклаш чодраш каена. Садым шындымек, тудым сайын аралашлан лийын черет дене дежуритлаш тӱҥалына.

Ме школым велэ огыл, тугак шкенан пӧртна, сельсоветна йыр пушеҥгым шындылаш тӱҥалына.

Республика мучко моло школласе пионер ден школьник-шамычат пашаш дружно пижыт гын шкенан

республикнам вашке пеледше саданыш савырена.

Димитриев Сергей,
Григорьев Петр.

Сотнурский район,
Пет'яльский НСШ,
7-ше класс.

* * *

Ме Корамасский неполный средний школышто тунемше-шамычын ӱжмыштым шукташ шкенан ӱмбак тыгай обязательствым нална:

Шкенан школна йыр саска пушо вондер-шамычым, школьный участкеш фруктовый садым шындаш.

Шындыме садым сайын аралашлан печым тӧрлаташ.

Тиде обязательствым шукташлан ме кажне тунемше кызытак социалистический соревнованийыш ушнена.

Учком председатель—
РОМАНОВ ГЕННАДИЙ.
Сотнурский район.

Ме школа кудвечым эрыктышна

Урок деч ончыч туныктышо Е. Н. Попов школа кудвечым эрыкташ ойлыш. Ме тунамак тиде пашалан пижна. Шӱкым ӱштын кышкышна, вара шала кийше пӱчкедыме пуым сарайыш нумална. Сарайыште икмыняр йоча-шамыч пуым сайын гына радам дене оптышт, шукат ыш лий, ме 16 кубометр пӱчкедыме пуым чыла сарайыш нумалын, сайын оптен шындышна.

Федотов Степан.

Волжский район,
Курык ӱмбал начальный школа.

Текст А. Аловын.
Сӱрет Л. Смеховын.

Кӧ шӱкшӱн ий мучко тунемеш, шошым томашке верештеш

Пятый класс. Урок эрта пеш сай.
Йоча-шамыч колыштыт ласкан.
Только Варя лийын мо тыгай,
Шинча пӧртын карме кучашлан

Варя жапым ок шиж йӧршынак:
Эртара кандра ден тӧрштылынак.
Да тыгела эртыш ик ият,
Испытаний шуо толынат.

Варя почаҥеш чот лӱдмыж ден.
—Кузе школыш мый каем эрла?
Ынде шинче вел пелйӱд мартен
Трук огеш лий ямдылаш чыла.

Варя ямдылде толын школыш!
Ошемалтын тошкышт шогылтеш
Вет числам, эҥерым да глаголым
Тудо лугыш иктышке йӧршеш...

39

ИСПЫТАНИЙЫМ САЙ ДА ОТЛИЧНО СДАТЛЕНА

Оршинский средний школын (Ново-Тор'яльский район) отличникше - шамыч. **Снимкыште:** (шола гыч пурлашке) Вахрамеева Лида, Рыбаков Ваня, Бахтина Валя, Бахтин Андрей, Полянина Рая, Шалахова Люба.

Фото Д. Зверевын.

Отлично отметка дене сдатлем

Испытанийым мый куанен вучем. Кузе от вучо, вет мый чыла предмет денат повторитлен пытаренам. Испытанийым отлично отметка дене сдатлен 7-ше классыш вончем манын шке виемлан пенгыдын ӱшанем, испытанийыште волноватлыде отвечатлаш тӱҥалам.

Мый теле гоч кечым кодыде коштынам. Повторений годым умылдымо вопрос-шамычым умлаш тыршенам.

Мемнан классыште ӧрканен тунемшат улыт. Теве Владимирова Ольга, Павлова О., Федоров Е. пӱтынь классым намысыш пуртат. Классын честьше верч огыт кучедал. Тунемаш кечым коден, урокыш вараш кодын толедӧныт. Садланак нуно испытанийлан ямдылалтын шуын огытыл. Начар отметкым налыт гын, шкаланышт шке ӧпкӧлаш тӱҥалыт, очыни.

Андреев Семен.

Сотнурский район, Корамасский НСШ, 6-шо „Б" классын классный организаторжо.

Нуно испытанийлан ямде улыт

Мемнан школышто испытанийлан ончычак ямдылалташ тӱҥалыныт ыле. От ямдылалт гын, кок ийланат кодын кертат. Ик классыште кок ийым шинчаш сай мо? Ик ий арам веле йомеш да эше изи йолташет-шамыч локтен шуыт—вожылмаш лиеш. Уто ийым нигӧ̈ нат коштмыжо ок шу. А тидланже тыршен тунемаш да испытанийлан виян ямдылалташ кӱлеш.

7-ше классыште тунемшешамыч Федоров В., Петухов В., Архипов И. да 6-шо класс гыч Галкин ден Иванов испытанийлан ямде улыт.

Галкин Владимир мом ок умло гын, посна блок нотеш возен налешат, учитель деч йодеш. Тудо отличник. 7-ше классыш похвальный грамота дене вончаш мутым пуэн.

Иванов Александр ден **Дмитриев Сергей.**

Сотнурский район, М.-Корамасский НСШ.

Пырдыж газета—испытанийлан ямдылалтмаште

Мемнан школышто кажне классыште пырдыж газета лектеш. Нуно испытанийлан ямдылалтмаште кугун полшен шогат. Теве 6-шо „А" ден 6-шо „Б" классласе пырдыж газета-шамыч сай да отлично тунемше-шамычын опытыштым эреак ончыктен шогат. Адак испытанийлан ямдылалтме годым да испытаний годым кузе режимым кучымо нерген статьям печатленна. Тыгай статья тунемше - шамычлан кугу пайдам пуэн.

Петров Алексей,
6-шо „А" классысе пырдыж газетын отв. редакторжо.

Эбукаев Нестор,
6-шо „Б" классысе пырдыж газетын отв. редакторжо.
Сотнурский район,
К-Корамасский НСШ.

Снимкыште: Оршинский средний школын (Ново-Тор'яльский район) отличницаже —Чепайкина Маня.

Фото Д. Зверевын.

Коктын ямдылалтына

Южо тунемше занятийлан ямдылалташ жапым путырак шуко ойыра, а пашам шуктен ок керт. Моланже пале, тудо режимым ок шукто да чот ноя. А шуко вийым пытарыде сайын ямдылалташлан режимым шукташ кӱлеш.

Ме школа гыч толмек Таня йолташем дене коктын яндар южышто 2 — 3 шагат коштына, вара повторитлаш тӱҥалына. Иктаж темым повторитлымек ваш-ваш вопросым пуэдена, кӧ ок пале гын икте-весыжлан умылтарена. Ӱмаште 4-ше классым сай да отлично отметка дене пытаренам гын, тений 6-шо классыш отлично отметка дене вончаш шонем.

Байкова Роза.

Сотнурский район,
К. Корамасский НСШ,
5-ше „А" класс.

Режимым сайын шуктена

Чыла чырыкымат эреак отлично тунем толмо дене мыланна испытанийлан ямдылалташ тунарак нелэ огыл ыле. Но туге гынат, ме эн нелэ предмет-шамычым март тылзыштак повторитлаш тӱҥалын улына. Умылдымо вопрослан туныктышо-шамыч раш умылтарат. Тыге ме материалым сайын пален налына.

Испытанийлан ямдылалтме годымат, тыгак испытаний годымат режимым шуктен толмаш кугу пайдам пуа. Садланак ме режимым сайын шуктена. Яндар южыште коштына, физкультурым ыштена.

Степанов Валсий, Кондратьев Михаил.

Сотнурский район,
Пет'яльский НСШ,
7-ше класс.

Химийым повторитлем

Кум кече гыч шошо испытаний. Испытаний тунемше-шамычын кузе тунеммыштым, теле гоч могай шинчымаш налмыштым палэн налеш.

Мый испытанийлан расписаний почеш ямдылалтам. Тунемаш, канаш жапым моштен кучылтам. Нелэ предметым повторитлаш жапым шукырак ойыренам. Але марте географийым, русский йылмым, марийский йылмым, математикым повторитленам. Кызыт химия предметым повторитлем.

Мартьянов Иван.

Сотнурский район,
Сотнурский средний школа,
9-ше „А" класс.

Сотнурский средний школын 5-ше „А" классыштыже отлично тунемше-шамыч: Миловидов Василий (шнича), Микутов Петр да Попов Виктор.

Фото Михайлов Кимын.

Пет'яльский НСШ-ын (Сотнурский район) 6-шо „А" классыште тунемше-шамыч ойлат

Шенгелан кодшо йолташнам ончык лукташ полшена

Мемнан 6-шо „А" классыште 23 тунемше гыч кум тунемшыже посна предмет дене начар тунемыт. Мемнан задача—нуным ончык лукташ. Садланак ме Ямщиков Василий йолташем дене коктын нунылан ямдылалташ кӱрылтде полшена. Тыге полшымо дене нуно тунемме материалым сайын умылаш тӱҥалыныт. Кызыт ме зоологий дене повторитлена.

Испытанийым пӱтынь класс дене сай да отлично отметка дене сдатлаш кучедалына.

Макаров Николай, Ямщиков Василий.

Снимкыште: Оршинский средний школын (Ново-Тор'яльский район) отличницаже—Новоселова Маня.

Фото Д. Зверевын.

Мемнан классна ончылно

Ме, 6-шо „А" классыште тунемше-шамыч, IV чырыкын тӱҥалтышыжак испытанийлан ямдылалташ тӱҥалынна. Испытанийлан ямдылалтмаште Иванов Александрлан, Яковлев Василийлан урок деч вара кажне кечынак биологий, географий да руш йылме дене полшена.

Кызыт мемнан класс испытанийлан ямде.

Мемнан класс школышто ик ончыл класслан шотлалтеш. Школын кусылшо йошкар знамяже мемнан кидыште, тудым ме нигӧлан огына пу.

Классым ончык лукшаш верч отличник-шамыч чот тыршеныт.

Мемнан классыште „Знамя" пырдыж газета лектын шога. Пырдыж газета гоч сай тунемше-шамычын тунемме опытыштым ончыктена.

Васильева Елизавета,

6-шо „А" классын классный организаторжо.

Сай отметка дене вончем

Мыланем утларакше марий йылме дене тунемаш нелэ ыле. Кызыт тиде урок йӧратыме урокем лие. Тунеммаште мый ончылно улам.

Испытанийлан март тылзе мучаштак ямдылалташ тӱҥалынам. Мыланем испытаний годым ӧрын шогышаш уке.

6 классым сай тунем пытарен, 7-ше классыш вончем.

Кудрявцева Анна.

6-шо „А" класс.

Расписаний почеш ямдылалтына

Эр. Але шым шагат веле шуын. Чыла вере тымык. Лачак 7-ше „В" класс омаса йӱк „кычыр" да „кочыр" шокта. Тиде классыште тачe географий дене расписаний почеш повторитлышаш улыт.

Ӱстембалне глобус, атлас, адак тулеч моло географий дене кӱлеш книга - шамыч кият. Умбалнырак пырдыж воктен карта кеча.

Ик мыняр жап гыч класс йоча-шамыч дене теме. Нуно таче Советский Союз кӧргыштӧ улшо йогышо вӱд-шамыч ден СССР-ын Запад Европейский частьшым повторитлат.

— Ондрий Черемушкин СССР-ын Запад Европейский частьшым каласен пу,—йодо Петров Василий.

— СССР-ын Запад Европейский частьышкыже: Белорусский ССР, Западный область да Калининский область пурат, —манын картыште ончыктенончыктен Черемушкин Ондрий каласкалыш.

Варажым Белорусский ССР-ын природный условийжым повторитлаш тӱҥальыч. БССР-ын природный условийжым Калинина Нина каласен пуыш.

Тыге ме географий дене кажне арняште кум гана повторитлена. Эре тыге повторитлымына дене мемнан классыште географий дене ик енгынат плохо отметкыже уке.

ПЕТРОВ АЛЕКСАНДР ден **ОЛЕНЕВ СТАНИСЛАВ.**

Йошкар-Олинский район,
Медведевский средний школа.

Высокоширотный экспедиций Москвашке пӧртылын

11 майыште 5 часат 37 минут эрдене „СССР Н—169“ самолет Архангельск лишне улшо аэро-

Черевичный йолташ.

дром гыч нӧлталтын да курсым Москвашке налын.

12 час кечываллан самолет столица ӱмбак толын шуын. Экспедицийын отважный участникше-шамычым Московский аэропортышто чапле полярник, летчик, арктический мореплаватель-шамыч, советский печатьын шуко представительже-шамыч, тугак родышт да другышт вашлийыныт. Вашлийше- шамыч коклаште—Папанин, Ширшов, Мазурук, Водопьянов да моло йолташ-шамычат лийыныт.

Московский аэродромыш волымек, экспедицийын чыла 10 участникше-шамыч воздушный корабльын бортшо гыч мландыш волат. Полярник-шамычым заданийым успешно шуктымаш дене саламлат да поздравлятлат, нунылан лу дене пеледыш букет-шамычым пуат.

Самолетын командирже Черевичный йолташ шкенжын кӱчык речьыштыже каласен:

— Мемнан экспедиций кеч кушто-лийын гынат, ме кеч кунамат мемнан кугу родинын заботыжым, родной калыкын вниманийжым шижын шоген улына. Мемнан шуктымо пашам советский ен кеч кӧат, кажне патриот шуктен кертеш да ышташ ямде. Сталин йолташын кумылым нӧлтышӧ да йӧратыме образше кеч кунамат да чыла вереат мемнан ончылно шоген. Родина мемнам кеч кушко колта гынат, ме кеч могай заданийымат шукташ эре ямде улына. (ТАСС).

Рыбницкий школысо юный натуралист-шамыч

Ярославль. Некрасовский район, Рыбницкий школын юный натуралистше-шамыч эллан палыме улыт. Нуно Саратовысо, Горькийысе, Ойротысо да моло олаласе тунемше-шамычын нӧшмым, кок сагызым, южный арбузым, кугу тыквым кузе ончымо нерген йодышан письмаштым эреак налыт.

Лучко ий ончыч Рыбницкий школышто мичуринский олмам пушо фруктовый садым ыштыме ыле. Варажым юннат-шамыч кок сагызым, тыквым, арбузым ончен кушташ тӱҥалыныт. Кодшо ийыште 11 ияш Кускова Настя эн кугу кок шӱдӧ грамм нелытан кок-сагызын вожшым куштен.

Школьник-шамыч шке ончыланышт кум шӱдӧ грамм нелытан кок-сагызын вожшым, у сорт паренгым, йӱштым чытыше шожым налаш задачым шынденыт.

1941 ИЙЫШТЕ МО ЫШТАЛТЕШ

1941 ийлан тыгай план. Кугыжан Российыште русский чойн лийынат огыл манаш лиеш. Эн кугу металлургический завод-шамычым иностранец-шамыч кученыт. 1913 ийыште чылаже 4.216.000 тонным левыктыме. Тиде мемнан 1941 ийсе план деч ныл пачаш нарे шагалрак.

Ик ийыште 18 миллион тонн—тиде суткаште почти 50 тӱжем тонн, а ик секундышто 580 килограмм чойн.

Слябинг, блюминг, прокат ный стан-шамыч 1941 ийыште тынар металлым пуат.

Прокат — рельс, балок, бронь, проволко, вурс листа-шамыч улеш. Тиде могай количество? 15 миллион 800 тӱжем тонным кӱртньӧ корно рельсыш савыраш гын, то колей визытат пеле гана мланде шар йыр экватор дене савырнен шуэш ыле. Тиде корным каяшлан скорый поездлан чарныде пел ий утла кайыман ыле.

ИЗИ ЙОЧА-ШАМЫЧЛАН

СЕРГЕЙ МИХАЛКОВ,
Сталинский премий лауреат.

Йолташ дене ме пырля
Пешак сайын илена.
Сай йолташ ме улына—
Ваш келшен ме
Коштына.
Кӱсенлаште мемнан уло:

Кок резинка,
Кок кручек,
Кок кугу янда пробка,
Ик коробкышто
Кок лопшанге;
Да кок нелэ пятачек.

Иквереш ме илена,
Пошкудо-влак палат мемнам
Звонитлыза те кӱлеш годым
Йолташлан латкок гана,
Да мыламже ныл гана.

Мемнан ден пырля илат
Коктыт кышке,
Коктыт шоҥшо,
Кече мучко муралтат
Мемнан валне кок чиж-влак.
Мемнан улшо
Коктыт кишкым,
Коктыт шоҥшым,

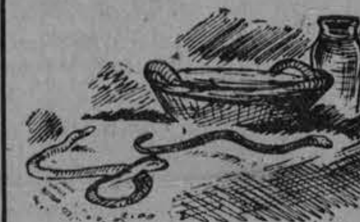

Коктыт чижым
Луаткок этажгеат
Чыланат пеш раш палат.
Йолташ дене ме пырля
Шижына,
Кынелына,
Почына ме омсанам,
Кнагам налын ме школнашке
Каена вик тарванен...

Вара коштыт зверь-влакна
Ен пачерыш
Пуреден.

Шоҥшо-шамычна кӱзат
Инженерын чертежлаш.

Управдом койкеш возеш,
Вигак лӱдын кынелеш:
Гушто кӱпчык йӱмалан
Кок кишке возын малашлан.
Дворник радиом колта
Но огеш лий колышташ—
Чиж-влак пеш эр тарванен
Кас шумеш шинчат мурен—

Инженер-шамыч кучен
Шоҥшым упшышко пыштен
Управдом дек нангаят.
Управдомжо лӱдмыж ден
Кышке-шамычым кучен
Инженер дек нангаят.

Пошкыдо жалобым возен:
„Нигӧ огеш керт чыталтен!
Зоопарк тыжеч лишнак,
Шӱдем мый: ты зверь тӱшкам
Юннат-влаклан кызытак
Чыла расписка ден пуман!“

Ме кино гыч пӧртылна
Пычкемыш да йокрок пӧртна

Чӱкталтыч шуко лампе-влак
Малаш шкет вочна меат.

Шоҥшына шуралтышан,
Кышкына вушкын коштшан,
Да чижна муралтышан,
Кушто улыт гын чылан?

Йолташ дене ме пырля
Шижына,
Кынелына
Зоопаркыш воштылде,
Каена ме мурыде.

Неужели зоосад
Ок пу зверьым мӧнгешак

Эртена ме клетка дечын,
Шыде сторож воктечат.
Шӱдӧ чиж чоҥештыл лектыч
Шӱдӧ шоҥшо влак эртат.
Вет от керт рашак пален,
Могай чиж куш чоҥештен!
Палет мо могае шоҥшо
Куш, могае корныш кошто.

Шӱдӧ кишке кок йочам,
Шӱм шуэн ончаш тӧчат.
Шӱдӧ чиж-влакшат мурат,
Шӱдын пырчым пеш чӱнгат.

Кайыкна дене зверьжат
Огыт пале мемнамат.

Кече шинче.
Рӱмбалген
Мемнам сторож ужатен.

—Мӧнгышкат каяш шун жап
Ойлалеш йолташемжат.

Ме тугай йолташ улна
Ваш келшен ме
Коштына.

МАКС МАЙН кусарен.

ИРАКЫШТЕ ВОЕННЫЙ СТОЛКНОВЕНИЙ

Ближний Востокышто, Иракыште, английский ден иракский войска-шамыч коклаште военный действийшамыч лийыныт.

Арабский государство Ирак Тигр ден Евфрат энгер бассейныште расположитлалтын. Иракын территорийже 371.000 квадратный километр. Тиде элын населенийже 3.670.000 ен шотлалтеш. Иракский столицыште—Багдадыште 300.000 наре ен-шамыч илат.

Иракыште нефть шуко уло. 1939 ийыште Иракыште 4.400.000 тонн нефтым лукмо. Иракский нефтым английский кугу предприятий-шамыч луктыт. Лукмо нефть кугу нефтепровод дене Средиземный тенгызын побережьышкыже, палестинский портышко—Хайфашке пуалтеш. Средиземный тенгызыште чыла английский флот иракский нефтым кучылтеш.

Ирак самостоятельный государствылан шотлалтеш. Но туге гынат, тиде государство Англий деч зависимый улеш. Англо-иракский договор почеш Английын иракский аэродром, порт-шамыч да корно-шамыч дене пайдаланаш, тыгак 10.000 еган шке войскажым Иракыште кучаш праважe уло.

Иракын шкенжын армийже мирный жапыште 40.000 енышке шуэш, но война жапыште тудо шукемдалт кертеш. Иракын 50 военный самолетшо уло.

Пытартыш жапыште Англий Иракыште шке войскажын составшым шукемдаш шонен. Тудо тиде нерген иракский правительство дене переговорым ыштен. Туге гынат апрель тӱгалтышыште Багдадыште переворот лийын да Рашид Али-Гайланин вуйлатыме у правительство лийын. Тиде правительство иракский армийлан энгерта.

Рашид Али - Гайланин правительствожо Иракышке у английский войскам пуртымо нерген предложенийым отклонитлен. Тидлан лийынак английский ден иракский воинский частьшамыч коклаште столкновений лийын. Столкновенийыште кок велымжат самолет-шамыч участвоватлат.

Иракский войска да самолет-шамыч Ирак территорийыште расположитлалтше английский аэродром ваке нападатленыт. Английский самолет-шамыч иракский авиацийын Муаскар аль-Рашид аэродромжым (Багдада гыч юг велышке) бомбардироватленыт.

Ирак правительство англичан-шамычлан принадлежатлыше нефтяной промысльлаште пашам чарнаш распорядитлен. Тыгак нефтепровод дене Хайфушко нефть пумашым шогалтыме.

Лев Толстой

Изи ойлымаш

Шоҥго кугыза чайым йӱын шинчен. Уныкаже толын, каласен: „Мыламат пу“. Кугыза чайым пуэн, клендрымат пуэн, да каласен: „Чайым йӱ, мландыш ит йоктаре. Чайым пуалал, клендрым пурлал“.

Сад лонгаште

Шем йӱд эртыш. Волгыжо.
Онча кече пешак раш.
Мура кайык мурыжым,
Пеледалтын сад йыр-ваш.
Тыгай чапле эрыште
Ужар садше шып лӱнга.
Элнет олык велыште
Кайык муро йыр йонга.

Овечкин Сергей.
Татарский АССР,
Ильнетский средний школа,
5-ше класс.

40

Шоптыр вондо

Шоптыр вондо черенок дене размножитлалтеш. Ик ияш шоптыр вондын черенок-шамычыштым подвалысе ошмаште аралат. Черенок-шамычын кужытышт 20 сантиметр деч кӱчык лийман огыл. Майын первый пелыштыже нуным йырангеш шындат. Шындыме годым ик черенок ден вес черенок коклаште 20 сантиметр, а

ряд ден ряд коклаште 30 сантиметр торат лийже. Нуным тыге шындыман: шоптыр вондын 2/3 ужашыже млан-дыште да шкеже мланде велкыла шӧрын лийже.

Шынден пытармекыда йырангеш вӱдым шавыза да ӱмбачше шем рокым оптыза (1-ше сӱрет).

Крыжовник

Крыжовник отводко дене сай размножитлалтеш. Шошымак тыгыде вондер воктен мландым кӱнчен пушкыдемдыза да тудым шем рок да минеральный удобрений дене сай ӱаҥдыза. Тиддеч вара рвезе укшыштым мландышке пӱгыртыза, нуным пу шпильке дене кучыктыза да ӱмбачше рокым шарыза. (2-шо сӱрет).

Кеҥеж эртышаш велэш нунын укшышт вожым колта. Тыге лиймек нуным ужаш-шамычлан шеледен пӱчса да икте гыч весыш ик метрат пелэ, ряд дене ряд кок метр торат дене садыш шындыза.

Сӱретыште: Ильпанурский НСШ (Параньгинский район). Ильпанурский НСШ-ын 7-ше классыште тунемше Ямбатров Иванын сӱретше.

Филателист лук

Маркым кузе погаш

10-15 ияш ятыр йоча-шамыч почтовый марке-шамычым погат (коллекционироватлат). Маркым погымаш географий, биологий, историй, литература, музыка да моло денат шинчымашым налаш полша.

Но шуко юный филателист-шамыч маркым у, сӧрал сӱретан улмыжлан гына погат. Нуно маркым ончалыт да коробкаш велэ оптат. А тиде пашаш сайын относитлет гын марке погымаш пеш интересный паша. Теве: могай государство, кунам тиде марке лектын, тудын могай ценностьшо, тӱсшӧ, тушто мом изображатлыме йодыш дене интересоватлаш пеш лиеш.

Коллекцийыш у маркын ешаралтмекыже, эн ончычак тудын сай але брак улмыжым пален налман. Раш огыл снимкым, клей дене пропитатлалтше, кушкетлыше маркым браковатлыман. Но тыгай локтылалтше маркым шуаш ок кӱл, а посна коробкаш оптыман.

Лӱмын ыштыме тетрадеш кажне марке нерген сведений возалтеш. Тушкак маркым кунам погымым ончыктыман. Тиддеч вара маркым альбомыш клеитлат.

Альбомым ыштыме нерген вес номереш умылтарена. **В. Склянский.**

● Южный Америкыште „коровье дерево“ лӱман пушеҥге шочеш. Тиде пушеҥге шӧр гай ош сокым пуа. Сокшо шере да питательный.

● Кокла кугытан пыл 300.000 тонн нелытан.

● Сверхмикроскоп 100.000 гана кугемда. Тиде микроскоп дене булавке вуйым ончаш лиеш ыле гын, тудын кумдыкшо 100 метр коеш ыле.

● Латвизымше курымышто Иоганн Гутенбергын печатный станокым изобретатлымыже деч вара кумло миллион книгам издатлыме.

● Мланде шар ӱмбаке кажне секундылан кокла шот дене 16 миллион тонн йӱр ден лум волеш. Ик ийыште мыняр вӱд йога, шке шотлыза.

„Марий муро-шамыч“

МарНИИСК ден Ленинградский МузГИЗ печать гыч рвезе марийский композитор Смирнов Кузьман „Марий муро-шамыч“ книгажым печатлен луктын. Сборникыш Сталин нерген, пиалан колхозный илыш да молодежын лирический мурыштым хор дене мураш 7 произведенийым (марий да руш йылме дене) пуртымо. Тыжечын кок текстше Н. Арбанын.

Книган акше 3 теҥгеат 15 ыр. Тираж 500 экз.

Ботвинникын атакыже

Эртыше шахматный матч-турнирыште общий результат деч посна кажне участникын шке коклаштышт модмо матчын результатшат путырак интересный улеш. Тиде могырым ончымо гычат, матч-турнирыште первый верым да тыге шахмат дене СССР-ын 1941 ийлан абсолютный чемпионжо лӱмым налше гроссмейстер-орденоносец Михаил Ботвинникын сеҥымашыже тудын талантше ден пеш чапле техникыже нерген ойла. Гроссмейстер М. Ботвинник матч-турнирын кажне участникше деч матчым модын налын.

Ятыр партийыште Михаил Ботвинник сеҥымашке виян атака дене шуын. Турнирын участникше-шамыч коклаште тудо эн шуко —20 гыч 9 партийыштыже сеҥен да эн шуко партийым модын налме верч „64“ шахматно-шашечный газетын призшым Михаил Ботвинниклан присуждатлыме.

Гроссмейстер Керес дене модмо партий Ботвинникын атакыжлан пеш чапле пример лийын шога. Тиде партий кумышо турышто модылтын. Тидын марте Ботвинник ден Кересын очкошт ик тӧр (кокыт гыч) ыле, но тиде сенсационный сеҥалтме деч вара, ягыр международный турнирыште сеҥымашке лекше гроссмейстер Пауль Керес Михаил Ботвинникым поктен шуын кертын огыл.

Ботвинник тиде партийым Керес ваштареш шеме дене модын. „Защита Нимцовича“ дебютым модмаште ошын 19-ше ходшо деч вара партийыште тыгай положений лийын.

Керес. Ботвинник.

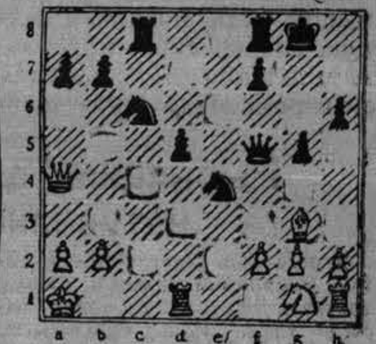

Тиде положенийыште Ботвинник Ке 4:f2 ход дене пешкым модын налын кертеш, но тудо атаковатлымаш тӱҥ планже деч ок чакне да икмыняр виян ход дене ош корольым матовый сетьыш поктен пурта.

19........b7—b5!

20. Фа4:b5(Фа4—с2 але Фа4—b3 ход утарен ок керт. Тидын годым 20. ...Кс6—b4 але Кс6—d4. Коньым ладья дене налаш ок лий, шем ладья я ферзьым кочкеш, я матым пуа).

20.	Кс6—d4
21. Фb5—d3	Кd4—с2+
22. Кра1—b1	Кс2—b4

Ошо сдатлалтын.

Ош ферзьлан корольым аралашлан кошташ верже уке, ошын моло фигуржо развитый огыл, Фd3—е2 полеш кайме годым 23. ...Ке4—d2+ 24. Крb1—а1 Фf5—b1+ 25. Лd8:b8 Кb4—с2Х

Тиде партий, йоча-шамыч, 2 апрельыште лекше 14 № „64“ шахматно-шашечный газетыште печатлалтын.

Урок деч вара

Ответ

(19 апрельысе „Ямде лий“-ым ончо)

Ребус. Сӱретым ӱнчыли савыралат гын, йӱксым ужат (йӱксын шӱйжӧ пушеҥгын тӱҥ велышкыже вола).

Молан агытан йӱдымат мура?

Оршанский район, „1 май“ колхоз гыч РОМАНОВ Иван „Ямде лий“ редакций деч тыгай йодышлан вашмутым пуаш йодеш.

Тиде йодышлан вашмутым кӱчыкын каласен пуаш ок лий, але кызытсе жаплан научно раш пален налме огыл.

Мемнан суртышто ашныме чыве да агытан-шамыч банкиевский дикий чыве-шамыч гыч лийше улыт. Тиде дикий чыве-шамыч Индийыште илат, а нунын илмышт нерген але раш пален налме огыл. Но тиде чыве дене пырля ик отрядыш пурышо кайык-шамыч мемнан республикын территорийыштат ятыр представительышт улыт. Мутлан сузо, музо, кӱдыр, ир музо да тулеч молат.

Тиде чыве отрядыш пурышо кайык-шамыч посна мужыр дене огыт иле, ик узо ала кунар ава дене ила, але ик ава дене 2—3 да утларакат узо-шамыч илен кертыт. Тыгай тӱҥ мужыр деч посна илыше кайык-шамыч полигамный манылтыт. Полигамный кайык-шамыч утларакшым тӱшкан илат, тӱшкан илымыштым аваштын узо дене коштмышт годым раш ужаш лиеш. Сурт чыве-шамычым налына гын ужына, нунат полигамный улыт. Утларакшым суртышто ик агытаным велэ ашнат, тиде агытан ала кунар чыве-шамыч дене шкет ила. Агытан тиде тӱшкаште „атаман“ (вожак) лиеш. Нунын тӱшкан коштмыштым эскерена гын, тиде шотым раш ужына. Кажне агытан чыве-шамычым шкеж деч ынеж ойыро, нуным шке деке погаш тырша. Иктаж могай кочкыш падрашым муэшат кыт-кыт-кыт-кыт манын кычкыра. Тиддеч посна тудо чыве-шамычым тушман дечат шиштара. Мутлан, кунам агытан чыве-шамыч дене пырля чара верыште коштмышт годым иктаж могай кугурак кайык але вараш чоҥештен кая гын, эн ончычак „атаман“ — агытанет кыр-р-р-р, кыр-р-р-р манын шиштара. Тиде жапыште чыве-шамыч йокрок лӱдын каят, а южгынам вашке гына оралте йымак пурен каят. Тыге тӱшкаште коштшо агытан чӱчкыдынак ку-ку-ре-ку манын мура, а тиде мурымаш тудым шиштара, что тышке вес агытан ынже тол, тыште „атаман“ уло. Тиде жапыште тудын тӱшкашке иктаж вес тӱшка гыч агытан толеш гын, „атаман“ агытанет эше чотырак мурен, толшо ваштареш мия да тудым лӱдыктылаш толаша. Весыже лӱдын ок кае гын, нуно ваш-ваш кредалаш пижыт. Кредалме жапыштат нуно мурымым огыт чарне, а алмаш дене чотрак кычкырен велэ мурат, шулдырышт дене ровкалат, рокым чӱнгештыт. Ик манаш койшышт сузо дене кӱдырын гаяк.

Но тиде нерген каласаш кӱлеш. Агытанын тыгай койшыжо тудын шонымашыже дене да ушыжо дене огыл, а инстинкт дене лиеш. Кайык-шамыч, тугак агытанат, айдеме семын уш дене шонен огыт мошто; нунын чыла койшыштат инстинкт улмым велэ ончыкта.

Ынде агытанын йӱдым мурымыжым налына. Тиде мурымашат половой инстинкт улмым велэ ончыкта, икманаш половой инстинкт дене кылдалт шога. Малыше агытан жапын помыжалтешат шкенжын улмыжо нерген ку-куре-ку-у манын палдырта. Кечывалым тӱшкан коштмо годсо инстинктше йӱдымат помыжалтме семын шке действийжым ончыкта. Но гыште адак тыгай йодышат лектын кертеш: молан вара тудо шукыж годым ик жапыште мура. Тиде шотышто шукыжо тыге шонат, что агытан шагат гай ик жапыште мура. Чынжым гын, тыге огыл. Нуно кажне йӱдым ик жапыште огыт муро, но утларакшым приблизительно ик жапыште лиеш. Шуко кайыкын, вольыкын да айдемынат тӱрлӧ илыш режим уло. Тиде режим иктаж могай причин дене ок нарушаялт гын, ийгыч ийын пеҥгыдем велэ толеш. Тиде режим тӱрлӧ животныйын тӱрлын койын шога. Мурымаште але иктаж могай вес шотышто, но шукыжым ме огына шиж, а агытан шкенжын режимжым ку-ку-ре-ку-у манме йӱкшӧ дене шиштара. Мутлан, шкенан режим гыч налына. Эрдене иктаж 2 арня кокла кечын 5 шагатлан кынелаш гын, варажым утларак малынет гынат, тиде жапыште помыжалтат да уэш вашке мален колташ йӧсырак. Тыжечын ужына, что агытанат ик жапым малат, помыжалтеш да мура, вара адакат малаш тӱҥалеш. Эрмартен тыге кум-ныл гана помыжалтеш, мура. Тудын тыгай койшыжо шукертак улмыжо дене ий гыч ийын пеҥгыдем толын, садлан шукыжым ик жапыште мура. Первый агытан мурымаш югышто эр жап шумым ончыкта, нуно югысо ир чыве тукым гыч лийше улыт.

Тидын тыге улмыжо нерген да ик жапыште огыл мурмыжо нерген тыгай пример-шамычым кондаш лиеш. Йӱдым уло ялысе агытан-шамычым шонымо семын кынелташ лиеш. Тидлан иктаж могай тымык йӱдыштӧ уремыште але кудывечыште шӱшкалтыш дене агытан мурымо семын шӱшкалтет гын, лишыл суртысо агытан тидым колын помыжалтешат муралта. Тудым колын весат мураш тӱҥалыт, тыге кӱчык жапыште ялысе агытан-шамыч чыланат мураш тӱҥалыт. Тиде ял лишне вес ял уло гын, мурымаш тушкат кусна. Тыгай агытан „тревого“ южгынам кычкыралше капка почедыме денат лиеда. Тиддеч посна эскерымаш гыч тыгай палымашат уло. Кеҥежым кастене йӱр лийме годым вашкерак пычкемышалтеш да чыве-шамычат эррак малаш шинчыт. Тыгай годым агытан-шамыч моло йӱдымсӧ жап деч ондакрак мурат.

Телым температура ваштaлтме дене агытанын ритмыжат ваштaлтеш. Тидлан климат ваштaлгмаш полша. Нунын тукымышт югышто илыше улыт, а сурт чыве-шамыч климат ваштaлтме дене условийлан келшыше у качества-шамычым налын улыт.

Тиде кӱшнӧ умылтарымаш эше научно раш провераялтын огытыл, а утларакшым илышыште эскерыме опытла гыч гына выводым ыштен умылтарыме.

Н. М. Миронов,

Марпединститутын преподавательже.

Отв. редактор— П. А. КЛЮКИН.

Э1522 Иошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже

3—4